

DEMRE (MYRA) AZİZ NIKOLAOS KİLİSESİ'NDEKİ RESTORASYON SONRASI “GOLGOTA YOLU” SAHNESİ

Nilay KARAKAYA*

Summary

The restoration and conservation works of the wall painting of the southern burial chamber in St.Nicholas church at Demre, began in 2001 and was completed in 2004. After the restoration, the scene of “Road to Golgotha” which is on the inner surface of the arch at the second burial niche of the north wall, can be defined clearly. This scene which is also connected with the scene of “Crucifixion”, has new iconographic features.

The scene of “Road to Golgotha” which is from Bible, hadn't been depicted frequently in the earliest period of Byzantine art. Two basic iconographical types are determined by the researchers in the scene of “Road to Golgotha”, in Byzantine art. It is said that the first type of the scene was depicted with three variants; 1. Christ is led to Golgotha by soldiers, while Simon of Cyrene carries the cross, 2. Christ is led to Golgotha without cross and Simon, 3. Christ is led to Golgotha and carries the cross. Also it is claimed that the earliest known examples of the second variation occur in Cappadocia. This version which appears sporadically, usually has few figures. Nailing of the cross which is the end of the road to Golgotha, is also been accepted the second variant of the scene. This second variant of the scene is called as “**Kristos Elkomenos** (Χριστός Ελκομενος)”. In this variant, servants set up and fix the cross which is generally in the middle of the scene. Christ stand with bound hands and a soldier holds the rope. The scene of Myra is belonged to this variant. This type is believed to be appeared in the 12th century and dominated the iconography throughout the 13th century. Also it is claimed that in very rare instances it occurs in late provincial ensembles, the presence of this iconographic type in monuments reflecting the art of Constantinople. At the end of our research, we determined that the icon (last quarter of 12th century or 1200) from Pelendri monastery in Cyprus has some similar iconographic features with the scene of Myra. The scene of Myra whis has also unique iconographic feature in Anatolia, can be dated to 12th century because of density of similar examples.

Keywords: Golgotha, Cross, Cyprus, Icon.

* Yrd. Doç. Dr. Nilay Karakaya, Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Kayseri - TÜRKİYE.

Özet

Demre'deki Aziz Nikolaos kilisesinin güneyinde yer alan mezar mekanı duvar resimlerinin koruma ve onarım çalışmaları 2001 yılında başlanmış olup, 2004 yılında tamamlanmıştır. Restorasyon sonrası, mekanın kuzey duvarında, doğudan ikinci mezar nişinin kemer yüzeyinde bulunan “Golgota Yolu” sahnesi daha net olarak tanımlanabilmektedir. Aynı zamanda Çarmıhta İsa sahnesi ile bağlantılı olan bu sahne, yeni ikonografik verileri ile dikkati çeker.

İncil kaynaklı bu konu, erken dönemlerde pek sık tasvir edilmemiştir. Sahne genelde 12. yüzyıldan sonra yoğun olarak görülür. Araştırmacılar tarafından, Bizans sanatında, Gulgota yolu sahnesinde iki ikonografik tür tespit edilmiştir. Sahnenin birinci türünün üç değişik şekilde resmedildiği belirtilir; 1. İsa askerlerle birlikte ve Kirine’li Simon çarmıh taşırken, 2. haç ve Kirine’li Simon’ın tasvir edilmeyip, sadece İsa’nın bulunduğu sahneler, 3. İsa çarmıh taşırken, Gulgota yolundadır. İkinci aşamanın erken örneklerinin ise Kapadokya’da görüldüğü bildirilir. Arasına tasvir edilen bu türde, az figür görülmektedir. Sahnenin ikinci türü ise Gulgota yolu’nun son aşaması olarak kabul edilir ve bu sahne “**Kristos Elkomenos** (Χριστος Ελκομενος)” olarak tanımlanır. Bu türde, sahnenin merkezinde yer alan çarmıh dikilmek üzere hizmetli figürler tarafından çakılmaktadır. İsa elleri bağlı olarak durmakta ve bir asker ise İsa’nın ellerini bağlayan ipten çekmektedir. Myra’da bulunan sahne ise bu türe girmektedir. Sahnenin son aşaması olan bu türün ikonografisinin 12. yüzyılda oluştuğu ve 13. yüzyıl boyunca görüldüğü bilinir. Bu türün taşradaki anıtsal resim sanatı örneklerinde az görüldüğü ve sahnenin bu ikonografik türünün özellikle başkent sanatına yansıdığı belirtilir. İncelemelerimiz sonucunda, Myra’daki sahne ile Kıbrıs’taki Pelendri manastırındaki (12. yüzyılın son çeyreği/1200) ikona ile benzer paralel özellikler tespit edilmiştir. Sahne benzer örnekler yardımıyla 12. yüzyıla tarihlenmekle beraber, Anadolu için ünik ikonografik özellikler içerir.

Anahtar Kelimeler: Gulgota, Çarmıh, Kıbrıs, İkona.

Duvar resimlerinin koruma ve onarım çalışmaları 2001-2004 yılları arasında tamamlanan Aziz Nikolaos kilisesinin güneyindeki mezar mekanı, içerdiği sahneler ve figürler açısından kilisenin tüm duvar resimleri arasında önemli bir yere sahiptir¹. Restorasyon sonrası, mekanın kuzey duvarındaki İncil kaynaklı sahnelerden “Golgota Yolu” daha net olarak tanımlanabilmektedir². Mekanın kuzey duvarında doğudan ikinci mezar nişinin kemer yüzeyinde, batıda yer alan sahne, aynı nişin duvarında bulunan Çarmıhta İsa sahnesi ile de bağlantılıdır. Çarmıh sahnesi ise kemer yüzeyinin doğu bölümünde yüzbaşı ve asker figürleri ile devam eder.

¹ Restorasyon sonrası mezar mekanı duvar resimleri için bkz. Karakaya 2005, 287-309.

² Çorağan 1990,84,89 (Çizim); Ötügen 1996,382; Ötügen 1998,101; Karakaya 2005, 289,

Özellikle Golgota Yolu sahnesi, yeni ikonografik verileri ile dikkati çekmekte ve çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır.

Sahne yaklaşık tümüyle günümüze gelebilmiştir (Fig. 1-2). Sağda, ayakta tasvir edilen İsa hafif sola dönüktür. Öne doğru uzattığı elleri bağlıdır. Sol omuzu ve bedeninin alt bölümünü kaplayan kıvılc kahve kaftanı ve sağ omzunda iki kıvılc kahve şeridi olan mavi tuniği vardır. İsa'nın başını içinde haç olan sarı bir hale çevreler. İsa'nın önünde yer alan asker figürü ise İsa'dan daha kısa olup, ayakta ve hafif sola dönük tasvir edilmiştir³. Yüzü tahrip olan figür, beli hizasındaki sağ eliyle, İsa'nın ellerinin bağlı olduğu ipi çekmektedir. Askerin kıvılc kahve tuniğinin yaka ve eteğinin alt bölümünde sarı kalın şerit dikkati çeker. Sahnenin sağ kenarında, İsa'nın arkasında bulunan iki askerin miğferleri çok az belirgindir. Özellikle öndeki asker, eliyle İsa'nın sağ omzundan tutmaktadır. Sahnenin sağ bölümünde ise koyu kıvılc kahve renkte haç vardır. Haçın alt bölümünde, sarı renkteki kaide bölümü dikkat çekicidir (Fig. 3). Haçın altında ise sola dönük ve sağ dizi üzerine çökmüş küçük boyutta bir figür yer alır. Sol omuzu ve bedeninin alt bölümünü saran açık kıvılc kahve tunikli figürün yukarı doğru kaldırdığı sol elinde muhtemelen çekiç vardır⁴. Sol eliyle ise haçın temlinden tutmaktadır. Yüzü tahrip olan bu figürün başının etrafını kıvılc kahve bir başlık sarar. Sahnedeki figürler yaklaşık dizleri hizasına kadar uzanan yeşil zemin ve mavi arka fon üzerindedir.

“**Kristos Elkomenos** (Χριστος Ελκομενος)” olarak tanımlanan incil kaynaklı sahne, erken dönemlerde yoğun olarak tasvir edilmemiştir⁵. “Golgota Yolu” genelde 12. yüzyıldan sonra anıtsal resim sanatında sıkça görülür⁶. Bizans sanatında Golgota yolu sahnesinde iki tür tespit edilmiştir⁷. Sahnenin birinci türünün üç değişik şekilde resmedildiği belirtilir; İlk türün birinci tipinde; askerlerle birlikte ilerleyen İsa ve haç taşıyan Kirine’li Simeon vardır. İkinci tipte; haç ve Kirine’li Simeon tasvir edilmemiştir. Sahne sadece İsa bulunmaktadır. Üçüncü tipte ise İsa Golgota yolunda

³ Karakaya 2005, 289’da bu figür Kirine’li Simeon olarak tanımlanmıştır. İncelemelerimiz sonucu figürün asker olduğu ortaya çıkmıştır.

⁴ Karakaya 2005, 289, dn. 17.

⁵ Van Os Jaszai 1970, 644; Golgota Yolu sahnesinin en erken örneğinin İtalya’da Vercelli kütüphanesindeki 8. yüzyıla ait bir el yazmasında (cod.165,fol.?) görüldüğü belirtilir.

⁶ A.g.e., 644.

⁷ 4. yüzyıl -1453 yılı arasında Golgota Yolu sahnesinin ikonografik gelişimi için bkz. Katselaki 1996-97, 200.

haç taşırken görülür. Birinci türün ilk aşamasının, erken Hıristiyan sanatında tasvir edildiği belirtilir. Roma'da Lateran Bazilikasındaki sarkofaflarda, Santa Sabina'nın kapısında ve Ravenna'da St.Apollinare Nouvo'daki tasvirlerde; Simeon haçı taşıyarak önden gitmekte, arkada ise İsa, askerler ve Yahudilerin arasında yürüyerek ilerlemektedir⁸. Daha geç örneklerde, Göreme Kılıçlar kilisesinde olduğu gibi Romalı bir yüzbaşının İsa'nın boynuna dolanmış ipten çektiği görülür⁹. Makedonya'daki anıtsal resim sanatı örneklerinde ise İsa'nın ellerinin bağlı olduğu, asker ve Yahudilerin İsa'nın arkasından ilerlediği belirtilir¹⁰. Palaiologos dönemi örneklerinde Meryem, genç Yahya ve hizmetliler, Pilatus gibi ikincil figürlerin tasvir edildiği söylenmekle birlikte, sahneye daha dramatik bir anlam kazandırıldığı düşünülür¹¹. İkinci tipin erken örneklerinin ise Kapadokya'da resmedildiği bildirilir¹². Göreme'deki Elmalı kilisede (1190/1200) İsa bir elinde kapalı rulo tutmakta diğer eli ile takdis etmektedir. Bir asker İsa'nın boynuna dolanan ipi çekmekte, diğer askerler ise İsa'nın arkasından ilerlemektedir. Göreme'deki Kılıçlar (10. yy.), Çarıklı (12. yy. II yarısı) ve Elmalı kiliselerindeki sahnelerde ikonografik şemanın yaklaşık aynı olduğu dikkati çeker. Epstein, bu kiliselerdeki sahnelerde görülen ikonografik özelliklerin bölgesel olduğunu belirtir¹³. Palaiologos dönemi örneklerinde ise İsa'nın boynunda ip olmakla birlikte ellerinin de bağlı olduğu söylenir¹⁴. Arasına tasvir edilen bu tipte, az figür görülür. Çok sade olan bu sahnelerde haçın tasvir edilmeyişinin, sahneye sembolik bir anlam kazandırdığı düşünülür. Birinci türün en son tipine ait sahnelerin 4. yüzyıla ait fildişi levhalarda tasvir edilmekle birlikte 14. yüzyıla ait anıtsal resim sanatı örneklerinde de uygulandığı ve Girit'li sanatçıların da genellikle bu tipi benimsediği ileri sürülür¹⁵.

⁸ Katselaki 1996-97,200.

⁹ Restle, 1969, II, res. 274'de Kılıçlar kilisesindeki sahnede İsa iki kez tasvir edilmiştir. Birinde İsa haç taşımakta, diğerinde ise boynunda ipe, muhafızlar ve Kirine'li Simeon ile ilerlemektedir; Katselaki 1996-97, 200.

¹⁰ A.g.e., 200.

¹¹ Katselaki 1996-97, 200, res.3,6.

¹² A.g.e., 200.

¹³ Epstein 1980-81,39.

¹⁴ Katselaki 1996-97,200; Protaton ve H.Nikolaos Orphanos kiliselerindeki sahneler bu tipe örnek olarak verilir.

¹⁵ A.g.e., 200 'de; bu tipe örnek olarak Londra'daki 4. yüzyıla ait fildişi levha, minyatür (Paris gr.74), 14.yüzyıla tarihlenen Decani, H.Sophia, Mistra'da Peripleptos, Curtea Arges'de H.Nikolaos kiliseleri verilir.

Sahnenin ikinci türü ise Golgota yolu'nun son aşaması olarak kabul edilir. Bu türde, sahnenin merkezinde yer alan haç dikilmek üzere hizmetli figürler tarafından çakılmaktadır. Bir asker ise İsa'nın ellerini bağlayan ipten çekmektedir. Myra'da bulunan sahne ise bu türe girmektedir. Sahnenin son aşaması olan bu türün ikonografisinin 12. yüzyılda oluştuğu ve 13. yüzyıl boyunca görüldüğü bilinir¹⁶. Bu türün özellikle Monreal'deki sahnede olduğu gibi başkent sanatının yansıması olarak kabul edildiği ve taşradaki anıtsal resim sanatı örneklerinde az görüldüğü belirtilir¹⁷.

Myra'daki sahneyi de içeren bu türün ilk ve en erken örneği, Siena'da bulunan kitap kapağıdır¹⁸. Burada İsa, kızıl kaftanı ile tek başına elleri bağlı olarak durmaktadır. Başkent kökenli olabileceği düşünülen kapak, 11.-12. yüzyıllara tarihlenmektedir¹⁹. İkinci önemli ve erken örnek ise Monreal'deki mozaiktir²⁰ (Fig. 4). Demus sahneyi "Haçın hazırlanması" olarak tanımlar ve o dönem içinde sıkça kullanılmayan bir sahne olduğunu belirtir²¹. Mozaikte, ortada yer alan haçın sağında İsa elleri bağlı olarak, ayakta durur. Arkasında çok sayıda mızraklı askerler vardır. İki yanındaki askerler ise İsa'yı kollarından tutmaktadır. Haçın solunda, Arimethea'lı Yusuf olabilecek beyaz saç ve sakallı bir figür ile Yüzbaşı Centurion ve mızraklı askerler yer alır. Sahnenin en önemli yeniliği, Myra'da da olduğu gibi, haçın altında bulunan ve diğer figürlerden daha küçük tasvir edilen eli çekiçli, hizmetli figürüdür. Bu figür, kimi zaman haçın çakılmasına yardımcı olan ikinci bir figür eşliğinde, 12. yüzyıldan itibaren sıkça tasvir edilir. Sahnenin geç dönemlere ait gelişmiş aşamalarında, hizmetli figürlerin çoğaldığı dikkati çeker.

12. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen, başkent kökenli Esztergom Stavroteği'ndeki sahnede ise İsa elleri bağlı olarak durmakta, arkasındaki asker ise O'nu haça doğru itmektir²². Sahnenin sağındaki Yahudi, İsa'ya eşlik etmekte ve o'na haçı göstermektedir. Aynı yüzyıla tarihlenen

¹⁶ Katselaki 1996-97,200.

¹⁷ A.g.e., 200.

¹⁸ Hetherington 1978, 133, res.2 (no:31); Katselaki 1996-97, 192,198.

¹⁹ Katselaki 1996-97, 198.

²⁰ Demus, 1949, res.71a; Katselaki 1996-97, 188, 198.

²¹ Demus 1949, 287, dn. 283'de aynı sahnenin bir Ermeni el yazması olan Kars incilinde de tasvir edildiğini belirtir, karşı. (A.Tchobanian, La Roseraire d'armenie, III, Paris 1929, lev.XVII).

²² Mathews 1997, 126, kat.no: 73; Katselaki 1996-97, 192.

Sina'daki bir ikona bulunan sahnede, konu çok sade işlenmiştir²³. Sahnede, ortadaki haçın solunda yer alan İsa, beli hizasındaki ellerini birbirine kavuşturmuştur. Haçın diğer tarafında ise beyaz saç ve sakallı bir figür bulunur.

Myra'daki sahnenin özellikle Kıbrıs'ta (12. yüzyılın son çeyreği/ 1200) Pelendri'de Kutsal haç kilisesinin ikonasındaki sahne ile benzerliği dikkati çeker (Fig. 5)²⁴. Sahnenin merkezinde, Kudüs'ün surlarını simgeleyen duvarın önünde haç yer alır. Sahnenin sol yarısında, Myra'daki kompozisyonun benzeri uygulanmıştır. Kızıl kaftanıyla tasvir edilen İsa'nın elleri bağlıdır. Sağda yer alan asker, İsa'nın ellerinin bağlı olduğu ipten çekmektedir. Myra'da olduğu gibi sakalsız ve tunikle tasvir edilen bu figür, sol elinde taşıdığı sopa ile haçı işaret eder. İsa'nın arkasında ise askerlerin miğferleri görülür. Sahnenin sağ yarısında ise Meryem, genç Yahya ve Arimathea'lı Yusuf (?) bulunur. Haçın üstünde ise büst şeklinde iki melek ile ay ve güneşi simgeleyen tasvirler vardır. Haçın alt bölümünde, sağda yer alan diz çökmüş, elinde çekiç bulunan figür, Monreal'deki mozaik ile birlikte Myra'ya en yakın paralel örnektir. Aynı figür, Iviron manastırı incilindeki minyatürde de görülmektedir²⁵. Kıbrıs ikonası için geç Komnenos dönemine ait tipik bir üretim olduğu ve bu ikonografik temanın o ortam için sıkça tasvir edilmediği ileri sürülür. Bu ikonografik temanın doğuda gelişip, batıda yoğun kullanıldığı bildirilir²⁶. Latin istilasının olduğu yıllarda, 12. yüzyılın sonlarında, Kıbrıs'ta özellikle başkent'in ikonografik ve üslup etkisinin görüldüğü, ikonanın ise bu dönemde, muhtemelen kilise için özel olarak yapıldığı belirtilir²⁷. İkonadaki sahnenin bazı ikonografik özelliklerinin ise Kıbrıs'ta Neophytos manastırı kilisesindeki sahnelerde uygulandığı söylenir. Özellikle İsa'nın arkasında bulunan askerlerin, Neophytos kilisesindeki "Yahuda'nın ihaneti" ve "İsa Pilatus önünde" konulu sahnelerde de tasvir edildiği belirtilir²⁸. Ayrıca ikonada, sahnenin ikonografisinde alışıldık olmayan unsurlar olarak; haça dayalı merdivenin olmayışı ve İsa'nın bel kuşağı yerine tunik giymesi gösterilir²⁹.

²³ Sotiriou 1956, 123-125, res. 145; Katselaki 1996-97, 186.

²⁴ Sophocleous 1994, 8, res.8-10; Mouriki, 1995,350; Katselaki 1996-97;188,res.5; Carr 1997, 126.

²⁵ Katselaki, 1996-97, 188, res.5.

²⁶ Carr 1997, 126; Sahnenin doğudaki erken örneği olarak bir Ermeni el yazması (Erivan, Matenadaran 10780, fol.125v) gösterilir.

²⁷ Mouriki 1995, 344.

²⁸ A.g.e., 350.

²⁹ Carr 1997, 126.

13. yüzyıla tarihlenen İviron manastırındaki İncil (no: 5) de ise ortada yer alan hacın solunda, elleri muhtemelen bağlı olan İsa vardır (Fig. 6) ³⁰. İsa'nın etrafında yer alan askerler, bu kez tasvir edilmemiştir. Haçın sağında Meryem, Arimathea'lı Yusuf (?) ve diğer figürler belirgindir. Haçın altında Myra, Monreal ve Kıbrıs örneklerinde olduğu gibi hacın temelini çakan, eli çekiçli küçük bir figür görülür. Diğer önemli detay ise hacın alt bölümünü tutan hizmetli figürdür. Bu ikinci figür erken örneklerde görülmemektedir. Ayrıca sahnenin bu türünde haça dayanmış merdiven de, inceleyeceğimiz diğer örnekler arasında sıkça tasvir edilmiştir.

Lakonia'da Khrysaphitissa kilisesindeki (1292) sahnede, sağda elleri bağlı olarak ilerleyen İsa'yı arkadan bir asker itmektedir ³¹. Ortadaki merdiven dayalı hacın sağında Yusuf (?) yer alır. Yunanistan'da, Mani'deki Panagia Agitria (13. yy.) kilisesinde bulunan sahnede; sahnenin merkezindeki merdiven dayalı hacın sağında kızıl kaftanlı İsa, tek başına durmaktadır. Sahnenin diğer bölümünde üç Yahudi bulunur³². Mani'de Ioannes Kafionas kilisesi (1264-70) deki sahnenin ise büyük bir bölümü yok olmuştur. Sadece İsa ve haça dayalı merdiven belirgindir ³³. 1300 yılına ait Londra'daki bir el yazmasının (Cod.Add. 37006, fol. 1v) ön sayfasında; İsa hacın yanında elleri bağlı olarak yer alır ³⁴. 14. yüzyıla ait Bessarion Stavroteğinde, kızıl kaftanlı İsa bağlı olan ellerini öne doğru uzatmıştır³⁵. Bir asker ise İsa'nın ellerinin bağlı olduğu ipten çekmektedir. Arkada ise Yahudiler ve Kudüs tasvir edilmiştir. Geç döneme tarihlenen Geraki'deki Zoodokhos Pege kilisesindeki (1431) sahnede ise İsa merdiven dayalı haç önündedir ³⁶. Aynı kompozisyon daha önce incelediğimiz Esztergom Stavroteğinde de dikkati çeker.

Geç döneme ait olan bir başka örnek ise Girit'teki Aziz Georgios kilisesi (1401) ndedir (Fig. 7) ³⁷. Bu sahnede Monreal'de olduğu gibi İsa'nın arkasındaki mızraklı asker figürlerin çokluğu dikkati çeker. Sahnedeki ilginç bir detay ise elleri bağlı İsa'ya, elindeki kaptan su içirmeye çalışan

³⁰ Xuggopoulou, 1932, lev. 34; Katselaki 1996-97, 188, res.15.

³¹ Albani, 1988, res.19; Katselaki 1996-1997, 193, res. 17.

³² Drandakis 1964, res. 75b; Drandakis 1995, çiz.15, res. 26; Katselaki 1996-97, 190.

³³ Drandakis 1995, çiz.10; Katselaki 1996-97, 190.

³⁴ Masuda 1996, 10.0.1.5; Katselaki 1996-97, 190,198.

³⁵ Weitzman,Chatzidakis, Miatev, Radojicic 1965, LXXXV, res. 76,

³⁶ Millet 1916, 383, çiz. 409; Katselaki 1996-97, 190, res.18.

³⁷ Drandakis, 1957, 117, lev.Θ, res.1.; Katselaki 1996-97, 191.

bir asker figürüdür³⁸. Myra'daki gibi çarmıhı hazırlayan hizmetli figürleri, bu sahnede de tasvir edilmiştir. Sahnede haçın altında belirsiz olan çekiçli figürden başka haçın üstüne çıkmış, çarmıhı dikmeye çalışan ikinci figür dikkati çeker. Dolayısıyla geç dönemlere doğru, sahnenin bu tipinde, çarmıhı hazırlayan figürlerin pozisyonları da değişebilmektedir.

Myra'daki sahneyi, sahnenin ikinci türü arasındaki örneklerle değerlendirdiğimizde bazı farklı ve ortak özellikler tespit ederiz. Tüm örneklerde İsa kızıl kaftanıyla, genellikle elleri bağlı olarak tasvir edilmiştir. İsa'nın ellerinin pozisyonu genelde aynıdır. İsa, göğüs ya da bel hizasındaki ellerini üst üste, çapraz olarak birleştirmiştir. Myra'da ise İsa, bağlı olan ellerini öne doğru uzatmıştır. Ellerin aynı pozisyonu Kıbrıs ikonasında da görülmektedir. Ayrıca Kıbrıs ikonası, İsa'nın ellerinin bağlı olduğu ipi çeken asker tasviri ile de Myra'ya en yakın örnektir. Sahnelerde genellikle haçın diğer yanında Meryem, Genç Yahya, Arimethea'lı Yusuf gibi figürler bulunur. Myra'da ise bu figürlere rastlamaz. Özellikle sahnenin kemer iç yüzeyi gibi dar bir alanda tasvir edilmesi, sahneyi az figürlü kılmaktadır. Haç tipi, incelediğimiz örneklerle benzerlik göstermez. Örneklerde haçların temelinde sembolik olarak Golgota tepesi tasvir edilmiştir. Myra'da ise haçın temelinin çok farklı olduğu dikkati çeker. Sahnelerde genellikle hizmetli figürler, tepe ile haç arasına sıkıştırılan takozları çakarlar. Myra'da ise benzer örneğine rastlamadığımız farklı bir çarmıh temeli ile karşılaşırız (Fig. 3). Sarı, kızıl kahve konturlu temelin üst bölümü, haçı içine alacak biçimde dikey, iki kola ayrılmakta, bu kollar üstte yatay bir şerit ile birleşmektedir. Dikey iki kolun yanlarında dışa çıkıntılar görülür. Bu haç temeli, henüz benzer örneğine rastlamadığımız ünik bir özelliktir. Sahnelerde genellikle haça dayalı bir merdiven görülmektedir. Merdivene Myra, Monreal ve Kıbrıs ikonu örneklerinde rastlanmaz. Sahnenin en önemli özelliği ve yeniliği, haçın dikilmesine yardımcı olan figürlerdir. Myra'daki sahne, bu özelliği ile Anadolu'da üniktir. 12.-13. yüzyıllara tarihlenen; Monreal, Kıbrıs ikonası ve İviron incili benzer figürlerle, Myra'ya yaklaşır. Bu figürler sahnenin 14-15. yüzyıllarda daha gelişmiş türü olan; "İsa'nın haça gerilmek üzere hazırlanmasının" resmedildiği sahnelerde yoğun olarak karşımıza çıkar. Sahnelerde; İsa haça dayanmış olan merdivene çıkmış, askerler tarafından haça gerilmek üzere hazırlanmaktadır³⁹. Haçın altında

³⁸ Kastoria'da Taksyarkis Metropolis kilisesi (1359-60) deki birinci türe ait sahnede, aynı figür tasvir edilmiştir, bkz. Katselaki 1996-97, res. 6.

³⁹ Millet 1916, 389, res.416 (Nagorica), res.417 (Marko Manastırı), 391, res.420 (Cucer), res.423 (Bessarion Rölikeri).

ise haçı çakan figürlerle birlikte üstte, İsa'nın haça gerilmesine yardımcı olan figürler vardır. Aynı figürlere, İsa haça gerilmiş durumda iken, 11-12. yüzyıllara tarihlenen Londra'daki bir Psalter ile Barberini Psalterinde rastlanır⁴⁰.

Myra'daki sahnede İsa'nın yüzündeki acılı ifade dikkat çekicidir. Genelde 12. yüzyıl ve sonrasına ait tüm örneklerde aynı ifade görülür. Mezar mekanının tüm duvar resimleri için yapılan üslup değerlendirmesinde, benzer örneklerin, 12. yüzyıla ait başkent etkili Kıbrıs duvar resimlerinde olduğu görülür⁴¹. Dolayısıyla üslup tarihlendirmemiz, sahnenin ikonografik özellikleri için uygun gördüğümüz tarihlemeyi de desteklemektedir. Ayrıca, başkent etkili Kıbrıs ikonası ile Myra'daki sahne arasında görülen ortak ikonografik özellikler de dikkat çekicidir. Golgota yolu sahnesinin ikinci türü içinde incelediğimiz Myra'daki tasvir, başkent kökenli sahnenin Anadolu'da bilinen ilk ve tek örneğidir. Sahne Anadolu için ünik bazı ikonografik özellikler taşımakla birlikte, başkent etkisi gösterir. 12. yüzyıla tarihleyebileceğimiz Myra'daki örnekte başkent etkisini, üslup değerlendirmelerimiz de kanıtlamakta dolayısıyla sahne, kendi türü içinde erken örnekler arasına da girmektedir.

⁴⁰ Millet 1916, 393-394, res. 424 (Londra), res.425 (Barberini); Schiller 1968,298-299; Karakaya 2005,289, dn. 17.

⁴¹ Karakaya 2005, 293-294.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Albani 1988 Albani, J., "Byzantinische Freskomalerei in der Kirche Panagia Chrysaphitissa" *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 38, 363-388.
- Carr 1997 Carr, A. W., "Popular Imagery" *The Glory of Byzantium, Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D.843-1261* (Ed. Evans, H. C., Wixom W.D.), The Metropolitan Museum of Art, New York, 113-182.
- Çorağan 1990 Çorağan, N., "The Wall paintings of St. Nicholas Church in Demre (Myra), Recent Discoveries" *Annali di Ca Foscari* XXXVIII, 3, 83-89.
- Demus 1949 Demus, O., *The Mosaics of Norman Sicily*, London.
- Drandakis 1957 Drandakis, B., "Ο Εισ Αρτον Ρεθυμνησ Ναισκος του Αγτου Γεοργου", *Κρητικα Χρονικα* 11, 5-161.
- Drandakis 1964 Drandakis, N. B., *Byantinai Toixογραφιαι της Μεσα Μανης*, Athen.
- Drandakis 1995 Drandakis, N. B., *Byantinai Toixογραφιαι της Μεσα Μανης*, Athen.
- Epstein 1980-81 Epstein, A. W., "The Fresco Decoration of the Column Churches, Göreme Valley, Cappadocia", *Cahiers Archeologiques* 29, 27-45.
- Hetherington 1978 Hetherington, P., "Byzantine Enamels on a Venetian Book-Cover", *Cahiers Archeologiques* 27, 117-146.
- Karakaya 2005 Karakaya, N., "The Burial Chamber Wall paintings of St. Nicholas Church at Demre (Myra) Following their Restoration", *Adalya* VIII, 287-309.
- Katselaki 1996-97 Katselaki, A., *Ο Χριστος Ελκομενος επι Σταυρου. Εικονογραφια και Τυπολογια της Παπαστασις στη Βυζαντινη Τεχνη Δελτιον της Χριστιανικης Αρχαιολογικης Εταιρειας* 19, 167-200.
- Mathews 1997 Mathews, T. F., "Religious Organisation and Church Architecture" *The Glory of Byzantium, Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D.843-1261* (Ed. Evans, H. C., Wixom W.D.), The Metropolitan Museum of Art, New York, 21-82.
- Millet 1916 Millet, G., *Recherches sur l'iconographie de l'evangile, aux XIVe, XVe et XVIe siecles*, Paris.
- Mouriki 1995 Doula, M., *Studies in Late Byzantine Painting*, London.
- Ötügen 1996 Ötügen, Y., "1994 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı", (N. Çorağan, *Freskolar*) *Kazı Sonuçları Toplantısı* XVII, 382-383.

- Ötüken, Y. – S. Alpaslan – Y. Olcay – M. Acara – N. Çorağan 1998
Ötüken, Y. – S. Alpaslan – Y. Olcay – M. Acara – N. Çorağan,
“Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısının Ortaçağ Araştırmalarına
Katkıları”, Sanat Tarihi Dergisi IX, 85-102.
- Restle 1969 Restle, M., The Wall Paintings of Asia Minor, Recklinghausen, I-III.
- Schiller 1968 Schiller, G. Ikonographie der Christlichen Kunst, II.
- Sophocleous 1994 Sophocleous, S., Icons of Cyprus, 7th to 20th Century, Nicosia.
- Sotiriou 1956 Sotiriou, G. M., Εικονες της Μονης Σινα, A–B, Athen.
- Van Os – Jaszai 1970 Van Os, H. W. – Jaszai, G., “Kreuz Legende”, Lexikon der
Christlichen Ikonographie 2, 642- 648.
- Weitzmann vd. 1965 Weitzmann, K. – M. Chatzidakis – K. Miatev – S. Radojic,
Frühe Ikonen, Sinai, Griechenland, Bulgarien, Jugoslawien, Wien-
München.
- Xuggopoulou 1932 Xuggopoulou, A. Ιστορημενα Εναγγελια Μονης Ιβηρον
αγ.Οροσς, Athen.

Fig.1 Myra, Aziz Nikolaos Kilisesi, Golgota Yolu sahnesi.

Fig.2 Myra, Aziz Nikolaos Kilisesindeki sahne

Fig.3 Myra, Aziz Nikolaos Kilisesi, Golgota Yolu sahnesi, detay.

Fig.4 Monreal'deki Mozaik.

Fig.5 Kıbrıs, Pelendri, İkona.

Fig.6 İviron El yazması (no:5), Minyatür.

Fig.7 Girit, Aziz Georgios Kilisesindeki sahne.